

Hankekuvaus ja Laskennallinen tarveselvitys: Järjestölähtöiset oikea-aikaiset ja ennaltaehkäisevät toimintamallit Pohjois-Karjalan hyvinvointialueella -hanke

Yksikkö: Strategia- ja TKIO palvelut

Laatija: Hyte- ja kumppanuuspäällikkö Maarita Mannelin ja Tutkimus- ja hankepäällikkö Ulla Mononen

Rahoituslaskelma

Siun sote toimii hankkeen hakijana. Hankkeessa ei ole omarahoitusosuutta. Hankkeen budjetti koko hankeajalle on 1 040 483 euroa, josta edelleen välitettävän valtionavustuksen osuus on 1 013 793 euroa. Siun sote välittää edelleen valtionavustuksen osatoteuttaja järjestöille erillisen budjettisuunnitelman mukaisesti.

Rahoituksen kuvaus

Hyvinvointialueille ja Helsingin kaupungille on varattu vuositasolla 25 miljoonan euron määräaikainen valtionavustus vuosille 2027–2030 alueellisen sote-järjestötoiminnan sekä järjestöjen tekemän terveyden ja hyvinvoinnin edistämistyön kehittämiseksi. Hyvinvointialueet ja Helsingin kaupunki voivat valtionavustushakemuksissaan määritellä valtionavustustulain puitteissa kehittämistyön painopistealueet alueellisen järjestörakenteen, erityistuntemuksen sekä tarpeen perusteella. Sosiaali- ja terveysministeriö toimii valtionavustuksen myöntäjänä.

Hankkeen kuvaus

Hankkeen kokonaistavoitteet:

- Hankkeen osatoteuttajat sekä hyvinvointialue tekee tiivistä palveluohjausta, minkä avulla mahdollistetaan alueen asukkaiden tarvelähtöinen, oikea-aikainen ja ennaltaehkäisevä tuki
- matalan kynnyksen tuen vieminen ihmisten arkeen, myös haja-asutus- ja maaseutualueille
- palvelujen ja muun tuen ulkopuolelle tai katveeseen jäävien ihmisten parempi tavoittaminen
- osallisuuden, yhteisöllisyyden, toimintakyvyn ja arjen pärjäämisen vahvistaminen
- yksinäisyyden, syrjäytymisen ja digisyrjäytymisen ehkäiseminen
- mielenterveyden, päihteettömyyden sekä työ- ja toimintakyvyn tukeminen
- järjestöjen ja hyvinvointialueen välisen asiakas- ja palveluohjauksen kehittäminen
- sairastuneiden ja heidän läheistensä tukeminen

Tavoitteet työpaketeittain

Hankkeessa on neljä toisiaan täydentävää työpakettia; hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä sairastuneiden tuki, vanhemmuuden ja perheiden tuki, kohtaamispaikkatoiminta sekä arjen hallinnan ja mielenhyvinvoinnin tuki.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ja sairastuneiden tuen työpaketissa otetaan käyttöön malli järjestölähtöisen vertaistuen hyödyntämiseksi nykyistä systemaattisemmin osana hyvinvointialueen

palvelupolkuja. Lisäksi pilotoidaan mallia sydänsairastuneiden ja heidän läheistensä kohderyhmässä. sydänsairastuneiden ja heidän läheistensä mahdollisuuksia saada vertaistukea oikea-aikaisesti sekä koulutetaan vertaistukihenkilöitä. Lisäksi mahdollistetaan asiakkaille, potilaille ja läheisillä kiireettömiä kohtaamisia ja tukea sairauteen sopeutumisessa. Hankkeen aikana OLKA-toimintaa järjestetään keskussairaalan lisäksi Kiteellä, Nurmeksessa ja Outokummussa, lisäksi avataan uusi OLKA-piste resurssien mukaan. Työpaketissa luodaan ja testataan toimintamallia, jonka avulla ikäihmisille suunnattua digitukea voidaan käynnistää alueilla, joilla sitä ei tällä hetkellä ole tarjolla tai joissa tarjonta on vähäistä. Digituen toiminta kohdistuu Heinävedelle, Ilomantsiin, Juukaan, Kontiolahdelle, Lieksaan, Outokumpuun, Polvijärvelle sekä Joensuun Tuupovaaran alueelle. Toiminnassa luodaan malli, jossa työntekijän koordinoima toiminta muuttuu vaihteittain paikallisten vapaaehtoisten ylläpitämäksi digitukitoiminnaksi. Samalla luodaan kotiin vietävän digituen koulutusmalli, jonka avulla vapaaehtoiset saavat valmiuksia kotikäyntien toteuttamiseen Joensuun kantakaupungin alueella, asiakkaiden kohtaamiseen, turvallisiin toimintatapoihin sekä erilaisissa elämäntilanteissa olevien ikäihmisten ohjaamiseen.

Työpaketissa mukana olevat järjestöt:

- Pohjois-Karjalan Sydämpiiri ry
- Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry
- Joen Severi ry

Vanhemmuuden ja perheiden tuen työpaketin kohderyhmänä ovat erityisesti nepsy-lasten vanhemmat, taloudellisia haasteita kokevat perheet sekä haasteellisissa muutos- ja kriisitilanteissa olevat perheet. Työpaketissa otetaan käyttöön Joensuussa, Ilomantsissa, Outokummussa ja Tohmajärvellä ennalta ehkäisevän palveluohjauksen malli, jossa tukea tarvitseva perhe sekä rinnalla kulkeva perhekumppani selvittävät perheen kokonaisvaltaisen tuen tarpeen. Ohjaus tehdään tarvelähtöisesti järjestöjen ja/tai viranomaisten palvelujen piiriin. Toiminnassa tuetaan myös perheiden motivoitumista vastaanottamaan tukea ja palveluita. Työpaketissa kuvataan malli lapsiperheköyhyydessä elävien perheiden varhaiseksi ja kokonaisvaltaiseksi tueksi. Toiminnassa tuetaan lapsiperheköyhyyttä kokevien ja uupuneiden perheiden vanhempien voimavarojen, osallisuuden ja tulevaisuususkon ja toiveikkuuden vahvistamista. Joensuussa, Liperissä ja Kontiolahdella perheille tarjotaan helposti saatavilla olevaa, monipuolista ja konkreettista tukea ja siten ehkäistään raskaampien palvelujen tarvetta. Lisäksi Joensuussa, Kontiolahdella, Kiteellä, Liperissä ja Nurmeksessa tarjotaan oikea-aikaisia, ennaltaehkäiseviä ja kohtaavia tukimuotoja perheille, joiden arkea kuormittavat lapsen neuropsykiatriset haasteet sekä niihin liittyvä vanhemman jatkuva stressi. Neuropsykiatrisesti oireilevien lasten vanhempien kuormitus on usein pitkäkestoista, ja vanhemman voimavarojen heikkeneminen vaikuttaa koko perheen hyvinvointiin.

Työpaketissa mukana olevat järjestöt:

- SOS-lapsikyläsäätiö
- Pelastakaa Lapset ry, Itä-Suomen varhainen tuki
- Honkalampisäätiö

Kohtaamispaikkatoiminnan työpaketissa käynnistetään monitoimijainen, pop up -periaatteella toteutettava avoin kohtaamispaikkatoiminta Joensuussa, Outokummussa, Tohmajärvellä, Ilomantsissa sekä Nurmeksessä Valtimolla työikäisille sekä ikäihmisille. Hankkeen työpaketti 4. osatoteuttajat ovat sitoutuneet toimimaan osana monitoimijaista kohtaamispaikkatoimintaa.

Toiminnassa vahvistetaan kohtaamispaikkatoimintaan osallistuvien järjestöjen yhteistyötä sekä luodaan yhteiset toimintamallit kohderyhmien tukemiseksi. Järjestöt sovittavat omaa toimintaansa ja sisältöjä osallistujien

tarpeiden pohjalta osaksi kohtaamispaikkatoimintaa. Osallistujia ohjataan tarkoituksenmukaisesti myös muiden järjestöjen toimintoihin. Kohtaamispaikkatoiminnassa otetaan käyttöön toimintamalli, jonka avulla sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset ohjaavat asukkaita kohtaamispaikkatoimintaan ja vastaavasti kohtaamispaikoista ohjataan osallistujia heidän tarvitsemiensa julkisten palvelujen piiriin. Monitoimijaisessa kohtaamispaikassa otetaan käyttöön yhteinen tilastointi ja raportointi.

Työpaketissa käytetään erilaisia tapoja toteuttaa jalkautuvaa kohtaamispaikkatoimintaa eri toimintaympäristöissä ja kunnissa sekä tunnistetaan toimivimmat käytännöt jatkokehittämistä varten. Toiminnassa muodostetaan jalkautuvan kohtaamispaikkatoiminnan yhteinen perusmalli, jota voidaan soveltaa paikallisiin tarpeisiin.

Työpaketissa mukana olevat järjestöt:

- Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry
- Nurmekotiyhdistys ry

Arjen hallinta ja mielenhyvinvoinnin tuen työpaketissa otetaan käyttöön malli Joensuussa, Ilomantsissa, Tohmajärvellä ja Outokummussa 18–34-vuotiaiden miesten tavoittamiseen ja kohtaamiseen, ennen kuin he jäävät toiminnan, yhteisöjen tai palvelujen ulkopuolelle. Toiminnassa vahvistetaan miesten arjen toimintakykyä, osallisuutta, yhteisöön kiinnittymistä ja toimijuutta sekä ehkäistä tilanteita, joissa mies jää pitkäkestoisesti koulutuksen, työn, harrastusten, yhteisöjen tai palveluiden ulkopuolelle.

Työpaketissa otetaan käyttöön Joensuussa 15–29 –vuotiaille suunnattu avoin kohtaava toiminta, jossa yhdistyvät käytännön tekeminen, yhteisöllisyys ja hyvinvoinnin tukeminen. Toiminnan kohderyhmänä ovat koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret ja nuoret aikuiset, jotka tarvitsevat tukea arjen hallintaan, sosiaaliseen hyvinvointiin, mielenterveyteen, osallisuuteen tai yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Lisäksi otetaan käyttöön matalan kynnyksen keskustelu- ja ohjausmalli, jossa nuori voi ottaa puheeksi omaan elämäänsä ja arkeen liittyviä kysymyksiä ja saada tukea palveluihin hakeutumiseen. Toiminta otetaan käyttöön Joensuun lisäksi Ilomantsin ja Tohmajärven alueella yhteistyössä muiden järjestöjen kanssa.

Lisäksi käynnistetään Joensuun alueella yksilö- ja ryhmäohjaus vakavien arjen haasteiden kanssa eläville sekä heidän läheisilleen. Toiminnan kohderyhmänä ovat asunnottomat tai asunnottomuusuhan alla olevat. Toimintaa toteutetaan osana työpaketti 3. kohtaamispaikkatoimintaa.

Työpaketissa jatketaan hyväksi todettua ajanvarauksetonta ja myös virka-ajan ulkopuolella tapahtuvaa Mieli - piste toimintaa Pohjois-Karjalan alueella. Toiminnassa madalletaan ja poistetaan keskusteluapuun hakeutumisen kynnystä ja tehdään siitä helpompaa erityisesti ihmisryhmille, joille avunhakeminen on muita vaikeampaa.

Yhteistyössä hyvinvointialueen otetaan käyttöön saatetun siirtymän malli, jossa vahvistetaan mielenterveys- ja päihdekuntoutujien roolia aktiiviseksi toimijaksi ja osaksi yhteisöä. Lisäksi Joensuussa aloitetaan avoimen kohtaamisen rinnalle matalan kynnyksen ryhmiä, tietoa ja neuvontaa, vertaistukea, rinnalla kulkevaa tukea sekä yhteisöllisiä tapahtumia. Näin kohderyhmäläiset löytävät itselleen sopivan tavan osallistua toimintaan.

Lisäksi otetaan käyttöön Pohjois-Karjalan alueelle mielenterveys- ja päihdeläheisille strukturoitu ryhmätoimintamalli, jonka tarkoituksena on tukea kohderyhmän työ- ja toimintakykyä. Toimintamuotoina ovat yksilökeskustelut sekä vertaisryhmät. Yksilökeskusteluissa tuetaan työikäistä läheistilanteessa ja haetaan aktiivisesti keinoja työ- ja toimintakyvyn tukemiseksi sekä tehdään palveluohjausta rinnalla kulkien. Pohjois-Karjalan alueella opiskelu- ja terveydenhuollon ulkopuolella oleville uupuneille työikäisille järjestetään yksilöllistä

tukea ja vertaisryhmätoimintaa. Samalla otetaan käyttöön malli hyvinvointialueen ammattilaisille uupumuksen tunnistamiseen ja vertaistoimintaan ohjaamiseen.

Työpaketissa mukana olevat järjestöt:

- Joensuun Setlementti ry
- Joensuun Nuorisoverstas ry
- Joensuun Siniristi ry
- Mieli Pohjois-Karjalan mielenterveys ry
- Pohjois-Karjalan Mielenterveydentuki ry
- FinFami Karjala ry
- Pohjois-Karjalan työttömät ry

Siun sote toimii hankkeen hallinnoijana ja vastaa hankkeen seurannasta, arvioinnista ja raportoinnista sosiaali- ja terveysministeriölle sekä valtionavustuksen maksatuksesta hankkeen osatoteuttajina toimiville järjestöille. Lisäksi Siun sote vastaa hankkeen kokonaiskoordinaatiosta ja kokoaa osatoteuttajat yhteisiin seurantalavereihin vähintään kolme kertaa vuodessa. Tapaamisissa arvioidaan hankkeen etenemistä, tavoitteiden toteutumista sekä varmistetaan, että toiminta etenee hankesuunnitelman mukaisesti. Samalla osatoteuttajien välinen yhteistyö ja tiedonkulku vahvistuu.

Hankkeen tarve

Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen hyvinvointisuunnitelman 2025–2028 tunnistettuja painopisteitä ovat asukkaiden hyvinvoinnin, toimintakyvyn, osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen. Näiden saavuttamisessa järjestöillä on merkittävä rooli. Järjestöt tarjoavat alueen asukkaille vertaistukea, osallistumismahdollisuuksia, yhteisöllistä toimintaa sekä matalan kynnyksen tukea, jotka täydentävät hyvinvointialueen palveluja ja tavoittavat myös niitä asukkaita, jotka eivät hakeudu viranomaisten palveluihin.

Kansallisen terveysindeksin mukaan sairastavuus on Pohjois-Karjalassa korkealla tasolla. Ikävakioitu sairastavuusindeksi 111,1 on kansallisen vertailun kolmanneksi korkein. Erityisen korkealla tasolla sairastavuus on alkoholisairastavuuden (125,1), diabeteksen (114,2), keuhkosairauksien (112,2), mielenterveysindeksin (116,8), sepelvaltimotaudin (112,5) ja tuki- ja liikuntaelinsairauksien (122,2) osalta. Korkea sairastavuus kasvattaa hyvinvointialueen palveluiden tarvetta mutta myös tarvetta järjestöjen tarjoamalle vertaistuelle ja läheisten huomioimiselle osana hyvinvointialueen palvelukokonaisuutta. Vertaistoiminta voi tarjota potilaille ja heidän läheisilleen emotionaalista ja tiedollista tukea ja yhteenkuuluvuuden kokemusta, jotka vahvistavat selviytymisen tunnetta ja tukevat sairauden kanssa elämistä.

Väestön ikääntyminen sekä palveluiden digitalisoituminen lisäävät tarvetta vahvistaa ikääntyneiden osallisuutta ja digitaitoja. Kaikilla asukkailla ei ole riittäviä valmiuksia käyttää sähköisiä palveluja, mikä voi heikentää palveluiden saavutettavuutta ja lisätä eriarvoisuutta. Vuonna 2024 92,3 % yli 65-vuotiaista Pohjois-Karjalassa kertoi kokeneensa esteitä ja huolia sähköisten palvelujen käytössä. Myös tämä on kansallisen vertailun kolmanneksi korkein luku.

Pohjois-Karjalan maakunnassa esiintyy useita perheiden hyvinvointia heikentäviä riskitekijöitä. Lasten pienituloisuusaste on lähes 17 %, ja toimeentulotukea saavien lapsiperheiden osuus on lähes 9 %. Taloudelliset vaikeudet, vanhempien kuormittuminen sekä yksinhuoltajuuden yleisyys lisäävät tuen tarvetta lapsiperheissä. Perheiden tuen tarvetta kasvattaa myös ADHD-diagnoosien yleisyys alueen lapsiväestössä. THL:n tilastojen mukaan ADHD-diagnoosi oli jopa 21,8 %:lla 7–12-vuotiaista pojista ja 10,2 %:lla tytöistä, mikä oli lähes kaksinkertainen osuus kansalliseen keskiarvoon verrattuna.

Järjestölähtöisillä palveluilla voidaan vahvistaa perheiden hyvinvointia ja vanhempien voimavaroja. Tarjoamalla monipuolista konkreettista tukea voidaan ehkäistä raskaampien palvelujen tarvetta.

Pohjois-Karjala on vuosien ajan ollut korkean työttömyyden kuten myös korkean työkyvyttömyyden maakunta. Myös pitkäaikaistyöttömyys on alueella yleistä. Korkea ja pitkittyvä työttömyys sekä toimeentulon vaikeudet lisäävät riskiä osallisuuden heikkenemiseen, yksinäisyyteen ja työ- ja toimintakyvyn haasteiden kasautumiseen. Tämän vuoksi alueella tarvitaan matalan kynnyksen, maksutonta ja helposti saavutettavaa toimintaa, johon voi osallistua ilman diagnoosia, lähetettä tai olemassa olevaa asiakkuutta. Pohjois-Karjalassa kohtaamisaikatoiminta on ollut lähes kokonaisuudessaan järjestöjen toteuttamaa. Vuosien 2025–2026 aikana kuitenkin merkittävä osa alueen kohtaamisaikoista on joutunut lopettamaan toimintansa. Kohtaamisaikkojen puute näkyy jo nyt niin hyvinvointialueen kuin esimerkiksi kuntienkin palveluissa kasvaneena palveluntarpeena.

Elokuussa 2026 työttömien työnhakijoiden osuus työvoimasta oli Outokummussa 18,5 prosenttia, Tohmajärvellä 16,1 prosenttia, Joensuussa 15,4 prosenttia ja Iloantsissa 15,0 prosenttia. Kaikissa neljässä kunnassa osuus ylitti Pohjois-Karjalan keskiarvon, joka oli 14,3 prosenttia. Elokuussa 2026 pitkäaikaistyöttömiä oli Joensuussa 2 567, Outokummussa 212, Iloantsissa 115 ja Tohmajärvellä 115. Joensuussa määrä kasvoi vuodessa noin 6 prosenttia ja Outokummussa noin 20 prosenttia. Koko Pohjois-Karjalassa pitkäaikaistyöttömiä oli 4 713, mikä oli noin 4 prosenttia enemmän kuin elokuussa 2025. Taloudellisen tuen tarve näkyy myös perustoimeentulotuen saamisessa. Kelan vuoden 2025 tilaston mukaan perustoimeentulotukea sai Outokummussa 710 henkilöä eli 11,1 prosenttia kunnan väestöstä ja Joensuussa 6 228 henkilöä eli 7,9 prosenttia väestöstä. Iloantsissa saajia oli 202 eli 4,7 prosenttia ja Tohmajärvellä 180 eli 4,6 prosenttia väestöstä. Koko maassa perustoimeentulotukea sai 6,4 prosenttia väestöstä. Erityisesti Outokummussa ja Joensuussa tuen saajien väestöosuus ylitti siten selvästi koko maan tason.

Nuorten koulutus-, työ- ja toimintakyky on heikentynyt samalla, kun jatkokoulut ja palveluiden saatavuus ovat vähentyneet. Pohjois-Karjalassa nuoret kokevat epävarmuutta toimeentulosta, opiskelusta ja työllistymisestä, ja monilla on mielenterveyden sekä neuropsykiatrisen kirjon haasteita. Ongelmien kasautuminen heikentää toimintakykyä ja vaikeuttaa kiinnittymistä opintoihin, työelämään ja yhteiskuntaan. 16–29 –vuotiaista työkyvyttömyyseläkkeen saajia oli vuonna 2025 459 henkilöä, joista 426 oli mielenterveyden tai käyttäytymisen häiriön diagnoosilla. Noin puolella alle 30-vuotiaana eläkkeelle jääneestä ei ole käytännössä lainkaan työhistoriaa. Erityisesti nuorilla aikuisilla arjenhallinnan, mielenterveyden, sosiaalisten suhteiden ja tulevaisuuden suunnittelun haasteet lisäävät tarvetta ennaltaehkäiseville ja matalan kynnyksen tukimuodoille.

Pohjois-Karjalan asukkaiden mielenterveyden haasteet ovat nousussa, ja alueen indikaattorit, kuten psyykkinen kuormitus, ahdistusoireilu ja yksinäisyys ovat olleet suurimmassa osassa mittareita maan keskiarvoa heikompia. Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt ovat alueella toiseksi yleisin syy hakeutua perusterveydenhuollon palveluihin. Mielenterveyden haasteisiin liittyy usein yksinäisyyttä, sosiaalisten suhteiden kaventumista, arjen toimintakyvyn heikkenemistä ja vaikeutta löytää oma paikka yhteisössä. Ammatilliset palvelut ovat monelle välttämättömiä, mutta niiden rinnalla tarvitaan myös matalan kynnyksen yhteisöllistä tukea, vertaissuhteita, tietoa ja mielekästä tekemistä. Jotta kasvavaan palveluiden tarpeeseen voidaan vastata, on tärkeää, että alueemme järjestöt pystyvät tarjoamaan matalankynnyksen apua ja tukea.

Hankkeessa vastataan yllä mainittuihin haasteisiin kehittämällä järjestöjen ja hyvinvointialueen välistä yhteistyötä sekä helposti saavutettavia tukimuotoja eri ikäisille asukkaille. Keskeinen osa toimintaa on osatoteuttajien ja hyvinvointialueen välinen tiivis palveluohjaus, jonka avulla asukkaat voidaan ohjata joustavasti heidän tarpeitaan vastaavien palvelujen, vertaistuen ja järjestötoiminnan piiriin. Näin mahdollistetaan oikea-aikainen, tarvelähtöinen ja ennaltaehkäisevä tuki sekä ehkäistään tilanteita, joissa ihmiset jäävät palveluiden tai yhteisöllisen tuen ulkopuolelle. Samalla vahvistetaan järjestöjen asemaa osana Pohjois-Karjalan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisuutta ja luodaan pysyviä yhteistyörakenteita tulevaisuutta varten.

Hanke linkittyy seuraaviin hyvinvointialueen strategiaan tavoitteisiin

- Toimintamme lähtökohtana on ennaltaehkäisy sekä hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen yhteistyössä asukkaiden ja yhteistyökumppaneiden kanssa.
- Monikanavainen palveluverkkomme vastaa väestön palvelutarvetta.
- Palvelujen saatavuus, saavutettavuus ja oikea-aikaisuus paranevat.
- Johtamista ja palvelujen kehittämistä ohjaa henkilöstön osallistaminen toiminnan jatkuvaan parantamiseen sekä toimintatapojen yhtenäistämiseen.
- Huolehdimme henkilöstön riittävydestä, osaamisesta, työhyvinvoinnista ja sitoutuneisuudesta.
- Toimintamme on tuloksellista, laadukasta ja kustannusvaikuttavaa.
- Toimintamme on pitkäjänteistä, tulevaisuuteen katsovaa ja päätöksenteko lapsen edun mukaista.